

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับเยาวชน เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพอนามัยแข็งแรงสมบูรณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหน่วยงานทางราชการที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ผู้ปกครองและชุมชนจึงตั้งความหวังไว้สูงที่อยากเห็นโรงเรียนจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ เพราะโรงเรียนที่มีคุณภาพนั้นเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จและความพึงพอใจของครู ผู้ปกครองนักเรียน และกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตลอดทั้งชุมชนในเขตบริการ คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นมาจากคุณภาพของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ถ้าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานหรือองค์การใด ได้ผู้บริหารที่มีคุณภาพเข้าไปบริหารงานแล้วย่อมเป็นหลักประกันคุณภาพได้ว่าหน่วยงานนั้นต้องได้รับการพัฒนาอย่างแน่นอน การเป็นผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ดีต้องมีวิวัฒนาการ การมีวิวัฒนาการนั้นยังรวมถึงผู้มีภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐานซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้บริหารที่ดี (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : คำนำ)

ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสม มีพฤติกรรมในการนำที่ถูกต้อง เพราะความสำเร็จของงานทุกด้านขององค์กรขึ้นอยู่กับผู้นำ หรือผู้บริหาร ซึ่งจะเป็นผู้วินิจฉัยสั่งการหรือตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ซึ่งลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษานั้นประกอบด้วยเรื่องที่สำคัญ ได้แก่ มีความพร้อมทางด้านข้อมูล มีความรู้ทางวิชาชีพ มีความรู้เท่าทันในสถานการณ์ มีทักษะในการเข้าสังคม มีทักษะในการวิเคราะห์ปัญหาแก้ปัญหาและตัดสินใจ มีวิวัฒนาการทางอารมณ์ มีพฤติกรรมกล้าเสี่ยง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรู้สึกร่วมกับผู้อื่น มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน ซึ่งคุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารในยุคปฏิรูปการศึกษาจำเป็นต้องมี (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 97) ดังนั้น ในการบริหารจัดการให้การศึกษาของสถานศึกษาบรรลุ

เป้าหมาย ผู้บริหารที่พึงประสงค์ควรมีคือ มีภูมิรู้ โดยต้องมีความรู้ทางวิชาบริหารศาสตร์ เข้าใจหลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหาร มีทักษะที่จำเป็นในการบริหารงาน รวมทั้งมีความรู้ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ ความเป็นผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ และมีเทคนิควิธีดำเนินการประสานงาน การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ มีภูมิธรรม ซึ่งภูมิธรรมในการบริหาร ได้แก่ ความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา โดยเฉพาะจะต้องรู้จักการใช้หลักธรรมทางศาสนาเพื่อการบริหารงาน เช่น พรหมวิหาร 4 สัมปยุตธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 และภูมิฐาน หมายถึงคุณลักษณะที่เหมาะสมในการเป็นผู้บริหาร ทั้งด้านการพูดจา การแต่งกาย บุคลิกภาพ ส่วนบุคคล (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู. 2539 : 11-12)

การพัฒนาศักยภาพของ “คน” จำเป็นต้องอาศัยระบบการศึกษา ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการที่จะนำพาเด็กและเยาวชน ประชาชนให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการดำเนินชีวิต ให้สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงและอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข ในลักษณะเช่นนี้ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพ หมายถึง การมีความดี ความสามารถมีวิสัยทัศน์ มีอุดมการณ์ และความมุ่งมั่น (วิรัตน์ บัวขาว 2540 : 30-34) โดยเฉพาะการบริหารงานในสมัยปัจจุบันต้องการ ผู้นำที่มีศักยภาพสูงมีวิสัยทัศน์แห่งการเป็นผู้นำ มีความกระตือรือร้น มีความคิด สร้างสรรค์ เพราะโลกยุคใหม่นั้นต้องการบริหารที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ตามสภาพแวดล้อม ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องปรับให้เข้ากับสถานการณ์ ต้องเป็น ผู้บริหารที่ กล้าคิด กล้าทำ กล้าที่จะพัฒนางานสู่สิ่งใหม่ (สมนึก นนธิจันทร์. 2542 : 14-15) ส่วนคุณลักษณะของผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีนั้นประกอบไปด้วย การมีสติปัญญาดี มีความรับผิดชอบตามหน้าที่สูง มีฐานะทางสังคมทางเศรษฐกิจดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความมานะ อดทน ไม่ท้อถอย มีความเชื่อมั่นในตนเอง ดังนั้น คุณลักษณะที่ดีที่เหมาะสมของผู้บริหารโรงเรียนจะสอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้น และเอื้ออำนวยต่อการบริหารงาน และพัฒนาการศึกษา ซึ่งจะทำการดำเนินงานเป็นไปด้วยความราบรื่นและบรรลุผลตามที่ต้องการได้ หากผู้บริหารมีคุณลักษณะไม่เหมาะสมก็จะทำให้เกิดปัญหาในการปฏิบัติงานและจะทำให้การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จ (สุนีย์ บุญทิမ်. 2542 : 2)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 ประกอบด้วย 7 อำเภอ กับ 1 กิ่งอำเภอ คือ เกษตรวิสัย ปทุมรัตน์ พนมไพร สุวรรณภูมิ อาจสามารถ เมืองสรวง โพนทราย และ กิ่งอำเภอหนองฮี มีสถานศึกษาในสังกัดจำนวน 365 แห่ง ครูจำนวน 4,515 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3,759 คน จากรายงานผลการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ขั้นนักเรียนของกลุ่มงานวัดและประเมินผลการศึกษากลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา

พบว่า ผลการสอบวัดผลสัมฤทธิ์นักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาสังคมศึกษาสูงกว่าวิชาอื่น ค่าเฉลี่ยร้อยละ 40.17 รองลงมาคือวิชา ภาษาไทย ค่าเฉลี่ย ร้อยละ 37.89 ส่วนวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ มีค่าเฉลี่ยร้อยละลดลงมา เรียงตามลำดับ วิชาภาษาอังกฤษต่ำกว่าวิชาอื่น ค่าเฉลี่ยร้อยละ 33.17 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลสัมฤทธิ์วิชาภาษาไทยสูงกว่าวิชาอื่น ๆ คือ มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 44.30 รองลงมาคือวิชา คณิตศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 41.80 วิชาวิทยาศาสตร์ ค่าเฉลี่ยร้อยละ 39.82 ส่วนวิชาที่มีค่าเฉลี่ย ต่ำที่สุด คือ วิชาภาษาอังกฤษ มีค่าเฉลี่ยร้อยละ 35.48 จะเห็นได้ว่าค่าเฉลี่ยร้อยละของทุกวิชา จะต่ำกว่า 50% (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2. 2549 : 5-7) สาเหตุดังกล่าว เกิดจาก คุณภาพการบริหารหรือพฤติกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาประสบ ปัญหามากมายหลายด้าน และยังมี การร้องเรียนมุลความผิดกับผู้บริหารและครู พร้อมกับมีการ สืบสวนสอบสวนดำเนินการทางวินัยอยู่บ้าง (เสนห์ ศิริวัฒนานนท์. 2548 : สัมภาษณ์) ซึ่ง มุลเหตุเหล่านี้เป็นเรื่องที่ผู้บริหารสถานศึกษาไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องนี้เท่าที่ควร ส่วน การแก้ไขปัญหาคือข้อขัดแย้งต่าง ๆ ของผู้บริหารสถานศึกษา ถ้าเป็นปัญหาเล็กน้อยในสถาน ศึกษาจะจัดการกับปัญหาเหล่านั้นได้ค่อนข้างดี ไม่ค่อยมีปัญหา จะมีปัญหาใหญ่ ๆ ที่เกิดกับ ผู้บริหารสถานศึกษาเอง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการเงินปัญหาชู้สาวหรือปัญหาที่ไปกระทบกับ ชุมชน ทางสถานศึกษา ก็จะแก้ปัญหาเองไม่ได้ โดยมีการร้องเรียนจากชุมชน จากครูร้องเรียน ผู้บริหาร ซึ่งจะมาร้องเรียนถึงสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (วชิระ ไชยรัตน์. 2548 : สัมภาษณ์) ผู้บริหารมีวัฒนธรรมการทำงานที่แตกต่างกัน ค่านิยม วิธีคิด แนวปฏิบัติ ระเบียบ หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการหลอมรวมของสำนักงานเขต (ชนชน มุทาพร. 2549 : สัมภาษณ์) เชื่อว่าประเด็นที่เป็นปัญหาดังกล่าว คงมีสาเหตุมาจากกระบวนการบริหาร หรือเกิด จากคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา ในการทำงานที่ผู้นำซึ่งเป็นหัวใจของการบริหารจัดการ การศึกษา ในสถานศึกษาผู้บริหารมีงานพิเศษมาก ขาดความรู้การใช้ระบบสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ ขาดงบประมาณสนับสนุนและมีความสนใจในการพัฒนาตนเองและพัฒนางานน้อย (ศุภชัย ชนะดี. 2549 : สัมภาษณ์) อีกทั้งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องทราบถึงภารกิจหลักและ ตระหนักถึงความสำคัญในภาระกิจของตนที่ต้องปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ กระบวนการ เทคนิควิธีและกิจกรรมการนิเทศ การศึกษา รวมทั้งผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม กับสถานศึกษาประสบความสำเร็จตามความต้องการของหน่วยงาน ขณะเดียวกันก็มีความจำเป็น ที่จะต้องเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการทำงานให้แก่ครู สามารถปรับปรุง

กิจกรรมการเรียนการสอนของคนให้ค้ำชูขึ้นอยู่เสมอ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนสูงขึ้น (วสันต์ วรเชษฐ์. 2549 : สัมภาษณ์) หากผู้บริหารมี คุณลักษณะที่ดีและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์แล้ว ข้อมที่จะสร้างความเชื่อมั่นศรัทธา สร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานเกิดความร่วมมือร่วมใจจาก ผู้ร่วมงานตลอดจน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะครูซึ่งเป็นบุคลากรในสถานศึกษาจึงมีความสนใจจะศึกษาเรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 เพื่อจะได้นำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้พัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับตำแหน่ง อันจะเป็นประโยชน์กับการบริหารการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง โดยรวมและรายด้าน
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมและรายด้าน
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา

สมมติฐานของการวิจัย

ความคิดเห็นของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา แตกต่างกันทั้ง โดยรวมและรายด้าน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 ตามความเห็นของครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากแนวคิดของนักวิชาการ นักบริหารการศึกษา เช่น อุทิศ ขาวเขียว (2546 : 1-2) ชาญชัย อาจิณสมจารย์ (2540 : 97-100) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2539 : 8-12) และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 : 25-27) และปรับปรุงใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการวางแผน
2. ด้านการจัดองค์การ
3. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม
4. ด้านภาวะผู้นำ
5. ด้านบุคลิกภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาและเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีขอบเขตในการวิจัยดังนี้

1. ประชากร

ประชากร ได้แก่ ครู จำนวน 4,515 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 3,759 คน รวมทั้งสิ้น 8,274 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูจำนวน 200 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 167 คน รวมทั้งสิ้น 367 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นและกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) (บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 43)

3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่

3.1.1 ครู

3.1.2 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 ประกอบด้วยมี 5 ด้าน คือ ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ด้านภาวะผู้นำ และด้านบุคลิกภาพ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะพึงมีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 ซึ่งในการวิจัย ครั้งนี้ แบ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามกรอบแนวคิดเป็น 5 ด้าน คือ

1.1 คุณลักษณะทางการวางแผน หมายถึง การกำหนดนโยบาย และวิธีการที่จะปฏิบัติกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 คุณลักษณะด้านการจัดองค์การ หมายถึง การกำหนดตำแหน่งหน้าที่ ความรับผิดชอบ ได้แก่ บุคลากรตามความรู้ความสามารถที่เหมาะสม เพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์

1.3 คุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่ปฏิบัติงานเกิดความเขิน และกระทำไปด้วยจิตสำนึกว่าเป็นความดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา มีคุณธรรม เป็นต้น

1.4 คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่เป็นภาวะผู้นำสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการได้ เช่น ความเฉลียวฉลาด การตัดสินใจ ใจกว้าง เสียสละ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในองค์การ เป็นต้น

1.5 คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ สุขภาพร่างกาย อารมณ์ พฤติกรรมที่เป็นกิจนิสัยประจำตัวที่เป็นบุคลิก น่าเลื่อมใส น่าเคารพ น่าศรัทธา แก่ผู้พบเห็น โดยทั่วไป

2. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการหรือผู้รักษาราชการแทนผู้อำนวยการโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2

3. ครู หมายถึง ข้าราชการครูผู้ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2

4. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง คณะบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2546 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2

5. สถานศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ทุกระดับช่วงชั้น ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเป็นข้อเสนอแนะให้หน่วยงานต้นสังกัด หรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารและครูในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษาและนักเรียนต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY